Tychyna, where duma's glorification evolved in the synthesis with odes genological features.

Keywords: duma, socialistic realism, world's picture, style.

УДК 221.161.2-1 (082.2)

Сергій НЕСВІТ
науковий співробітник,
Донецький національний університет

ПУБЛІЦИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ О. ТИХОГО І В. СТУСА: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано публіцистичну спадщину О. Тихого і В. Стуса в контексті проблем національного культурного розвитку, висвітлено активну громадянську позицію діячів. Також стаття передбачає аналіз їх правозахисної діяльності як жертв політичних репресій.

Ключові слова: національна культура, русифікація, тоталітарний режим, громадянська позиція.

У долі таких патріотів і справжніх громадян України, як Олекса Тихий і Василь Стус, простежується багато спільних моментів, зумовлених їхньою свідомою безкомпромісною позицією щодо тоталітарного режиму. Формування їхніх життєвих принципів відбувалося в рідному для обох регіоні – Донецькій землі. Обидва отримали тут початкову освіту, а Стус також і вищу, обидва обрали педагогічний шлях, обидва почувалися свідомими українцями і відстоювали свою громадянську позицію до трагічного кінця.

Різниця хіба що в царині творчих пошуків: О. Тихий спрямував свою діяльність саме у правозахисну сферу, активно вивчав мовні питання, а В. Стус присвятив себе літературно-художній праці. Але активна життєва позиція звела їх разом в одній із перших правозахисних асоціацій – Українській громадській групі сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ). У листопаді 1976 р. О. Тихий разом із М. Руденком, О. Мешко, П. Григоренком, Л. Лук'яненком, О. Бердником та іншими виступив членом-засновником організації та підписав перші документи УГГ: „Декларацію Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод" та „Меморандум № 1". В. Стус прийняв рішення про вступ до цієї організації у жовтні 1979 р., визнаючи неминучість покарання, яке не забарилося вже 1980 року.

Обоє перебували у таборі особливого режиму для політв'язнів ВС-389/36 у с. Кучино (Чусовський район Пермської області) і там само загинули: О. Тихий 6 травня 1984 р. у тюремній лікарні Пермі, а В. Стус – у ніч із 3 на 4 вересня 1985 р. безпосередньо у карцері в'язниці. Були

поховані один на цвинтарі Пермі, інший – на табірному цвинтарі, і лише 19 листопада 1989 р. відбулося їх перепоховання разом із тілом Юрія Литвина на Байковому цвинтарі Києва.

Олекса Тихий у публіцистичних творах виступав за відродження української мови та національної культури на Донеччині. Так, одну із найбільш резонансних праць „Роздуми про українську мову та культуру в Донецькій області" він надіслав у січні 1972 р. до редакції газети „Радянська Донеччина", а листа під назвою „Думки про рідний донецький край" – на початку 1973 р. до Президії Верховної Ради УРСР (у квітні листа було відправлено на адресу Голови Президії Верховної Ради УРСР І. Грушецького). Загальна ідея звучить чи не в перших рядках статті, коли Олекса Тихий заявляє про гостре відчуття національної приналежності, самоідентифікації: „ Я – українець. Не лише індивід, наділений певною подобою, умінням ходити на двох кінцівках, даром членороздільної мови, даром творити та споживати матеріальні блага. Я громадянин СРСР, і як «советский человек», і, передусім, як українець, я – „громадянин світу", не як безбатченко-космополіт, а як українець... Люблю свою Донеччину. Її степи, байраки, лісосмуги, терикони. Люблю і її людей, невтомних трударів землі, заводів, фабрик, шахт […]. Любив завжди, люблю і сьогодні, як мені здається, в годину негоди, асиміляції, байдужості моїх земляків-українців до національної культури, навіть до рідної мови..." [5, 141]. Власне, мовне питання він вважає найболючішим і його розв'язання залишається сутністю загальної проблеми існування українців у Донбасі: „Мова – одна з основних ознак нації. Мова – фундамент культури. Рідна мова – найдорожчий скарб народу. Рідна мова – підвалина інтелекту, рідна мова – основа патріотизму" [Там само, 142]. І носії української культури, чия освітня діяльність покликана всіляко підтримувати національний розвиток в усіх сферах, на його думку, якраз перебувають у надто пасивному стані, виявляючи повну бездіяльність й ігнорування національного питання: „Мабуть, ніколи раніше українська інтелігенція в цілому не була такою чужою та відірваною від трудящих (робітників та селян), як це можна спостерігати у нас на Донеччині сьогодні" [Там само, 144].

Аналізуючи стан існування української та російської мов на теренах донецької землі, О. Тихий приходить до висновку реальної загрози існування української ідентичності нашого краю: „Російській мові не загрожує знищення, вона може дозволити собі запозичення з інших мов, часом і незграбні, невідповідні її нормам. Для української мови – це смерть, бо втрачається її самобутність, що знищувалась упродовж сотень років багатьма колонізаторами, колоністами,

асиміляторами” [Там само, 145].

У розвідці Олекса Тихий неодноразово звертається до всіх можливих проявів функціонування української мови, відтворюючи жахливу картину її фактичного занепаду через ігнорування у багатьох сферах, а це, у свою чергу, може призвести до втрати всієї української культури краю, де українців проживає фактична більшість.

О. Тихий пропонує досить категоричні методи розв’язання проблеми вільного культурного розвитку, і в цьому якраз виявляється його принциповість і безкомпромісність у ситуації, коли йдеться про долю нації. Цими методами є, зокрема, впровадження чистки на всіх рівнях керівних структур, освітніх, культурних та ідеологічних сфер, включно із звільненням, організація сфери просвітницьких установ щодо вивчення мови, запрошенням українських спеціалістів на Донеччину, водночас із припиненням перенаселення внаслідок припливу іншомовних іммігрантів, введенням обов’язкового викладання і вивчення української мови і літератури у всіх освітніх установах Донеччини [Там само, 157].

Але слід зауважити, що проблеми, висвітлені О. Тихим, були вже озвучені Василем Стусом до свого вчителя – Андрія Малишка: „У нас немає майбутнього. Коріння нації – тільки в селі, а „хуторянським” народом ми довго не проживем, пам’ятаючи про вплив міста, про армію, про всі інші канали русифікації.

На Донбасі (та й чи тільки) читати українську мову в російській школі – одне недоумство. Треба мати якісь моральні травми, щоб це робити” [4, 373]. Розмірковуючи над причинами стихійного асиміляторства, а точніше руйнівної денаціоналізації, В. Стус вбачає тут, як давні, традиційні проблеми національної історії, так і вплив сучасної політики радянської влади, яка створювала всі умови для знищення проблеми українства, як-от блюзнірський закон про право вільного вибору мови навчання дитини батьками. Він протиставляє поняття українського націоналізму, спростовуючи можливі звинувачення, і російського шовінізму як явища значно гіршого. Отже, як бачимо проблеми русифікації краю були актуальними для обох громадських діячів, і вони точно кваліфікували стан проблеми і чинники, що призводять до такої ситуації, чітко аргументуючи свої висновки.

Звичайно, наслідком такої активної діяльності, яка йшла урозріз із вирішенням мовного питання в СРСР та пропагованою згори ідеологією створення нової „радянської людини”, позбавленої національної ідентичності на користь цілковитого зросійщення, могли бути лише політичні репресії. Але у цей час О.Тихий уже мав досвід першого ув’язнення.

Неухильно дотримуючись цих принципів, Олекса Тихий звернувся до ЦК КПСС з листом протесту проти окупації Угорщини, за що був 15 лютого 1957 року заарештований. Це був другий арешт у житті Олекси Тихого, але після першого – за відмову голосувати на виборах за одного кандидата в депутати 1948 р. – він був відпущений „органами" з адміністративними заходами. За вироком Сталінського обласного суду від 18 квітня 1957 року дістав 7 років ув'язнення у таборах суворого режиму та 5 років позбавлення громадянських прав за ст. 54-10 КК УРСР. Відбував присуд у таборі ЖХ-385/11 на ст. Явас Зубово-Полянського району, Мордовія. Підсудний винним себе не визнав, проте підтвердив усі факти, викладені вище, посилаючись при цьому на те, що в його діях немає складу злочину.

За спогадами політв'язня Левка Лук'яненка, у приватній розмові Олекса Тихий так пояснював своє засудження: „Мене арештували за заяву, добавили пару висловлювань з різних записів, знайшли, тобто зробили кілька фальшивих свідків, і засудили" [1, 121]. На питання про зміст заяви до Голови Президії Верховної Ради відповідь була така: „Написав те, що вони, комуністи, самі на кожному кроці пишуть і проголошують: про право націй на самовизначення і, отже, право мадяр самим розв'язувати свої внутрішні справи; про право людини на свободу слова і, отже, незаконність існування ст. 62 у Кодексі та незаконність запроторювання за ґрати за критику комуністичної влади" [Там само].

У листопаді 1976 р. О. Тихий став членом-засновником Української Гельсінкської Групи. А вже 5 лютого 1977 р. заарештований за звинуваченням у проведенні „антирадянської агітації і пропаганди" за ст. 62 ч. 2 КК УРСР і „незаконному зберіганні зброї" (ст. 222 КК УРСР) (версія дослідників: хтось ще під час війни заліпив глиною на горищі сараю стару німецьку гвинтівку). О. Тихому інкримінували статті „Українське слово", „Думки про рідну мову", „Сільські проблеми", „Роздуми про українську мову та українську літературу на Донеччині", текст Декларації УГГ, Меморандум Групи та ін. За вироком О. Тихий дістав 10 років таборів особливо суворого режиму і 5 років заслання. Місцем відбування покарання був визначений табір ЖХ-385/1, сел. Сосновка в Мордовії, звідки був етапований до лікарні в м. Нижній Тагіл. Врешті, трагічна доля привела його до місця останнього спочинку в Пермі. Але і за ґратами О. Тихий не змінив своєї громадянської позиції. За спогадами того ж Василя Овсієнка, улітку 1978 р. з-поза ґрат з'явився документ Олекси Тихого і Василя Романюка (у майбутньому – Патріарха України) „Історична доля України. Лист українських політв'язнів. Спроба узагальнення"), у якому автори проголошували

вищим принципом загальнонародного і загальнонаціонального співіснування Загальну декларацію прав людини ООН. Євген Сверстюк у своїх спогадах стверджує: „Його максималізм був станом душі. І на ту душу він покладав обов'язки. Роздумуючи про можливі форми опору державній політиці й суспільній інерції, він ставить перед людиною мінімальні вимоги, але такі, яких вона повинна неухильно дотримуватися: неучасть в русифікації, збереження мови і традиції, відмова від військової служби за межами України, ведення здорового способу життя. Але кожна з цих вимог передбачає протистояння одиниці – масі!" [3, 370].

Доля Василя Стуса склалася майже подібно, адже він також мав два ув'язнення. Упродовж другої половини 1960-х років він неодноразово звертається до Спілки письменників (щодо проблеми наклепницької критики талановитих письменників, які переймаються національним питанням), до редакцій провідних українських періодичних видань із дослідженням історії національного питання в Україні. Згодом коло його адресатів збільшується за рахунок вищих інстанцій, а теми звернень стосуються доль конкретних осіб: Валентина Мороза, Василя Захарченка, Івана Сука тощо. Ось окремі висловлювання щодо сучасного правового існування людини в суспільстві, висловлені у листі до ЦК КПУ, до КДБ при Раді міністрів УРСР від 28 липня 1970 р.: „Гірко відчувати, що, забороняючи людям можливість мати свою позицію в житті, наше суспільство бере на себе відповідальність за їхню духовну чи фізичну смерть. Таке суспільство гуманним назвати не можна" [4, 403]. Згодом сам поет переконається в антигуманності цієї системи на власному досвіді, а поки що він вірить у можливість діалогу, звертаючись до прикладів зі світової правознавчої думки (зокрема, оперуючи поглядами сучасника – французького філософа-марксиста Люсьєна Сева на фашизм як заборону публічного відстоювання і пропаганди своїх поглядів [Там само, 405]. А ось, апелюючи до П. Шелеста 18 січня 1972 р., вже після першого арешту, але не втративши надії на право бути почутим, В. Стус стверджує: „Я не націоналіст. Навпаки, я вважав за потрібне робити так, аби серед певної частини українців розвіяти дурман самозакоханості, антисемітизму, загумінкової обмеженості" [Там само, 407]. Це зовсім не спроба каяття, адже сам поет заявляє, що не просить помилування, а вірить у торжество справедливості. Висновки його лишаються незмінними: суспільство засуджує безневинну людину за її переконання. У подальших зверненнях до представників влади поет називає себе незаконно репресованим, говорячи з ними без тіні сумніву у злочинності системи, на рівних правах, вимагаючи, а не прохаючи.

З часом В. Стус все більше шукає однодумців, у тому числі за кордоном, у колі його нових друзів з'являються політичні репресовані, такі ж в'язні сумління, як Левко Лук'яненко, В'ячеслав Чорновіл. Після другого арешту у травні 1980 року В. Стус створив, за свідченням Надії Світличної, два документи виразно політичної спрямованості, у яких відбито підсумки його багаторічної громадянської діяльності як політичного в'язня. Обидва тексти були надруковані за кордоном. У першому з них „Деколонізація СРСР – єдиний гарант миру в усьому світі" митець у складі організації Український Патріотичний рух стверджує про неможливість вирішення проблеми національних змагань інакше, ніж добровільний вихід держав зі складу імперії: „Тому ми, жертви політичних репресій на Україні, звертаємося до свого народу, до урядів усіх країн світу, до ООН і заявляємо про своє бажання вийти зі складу СРСР, вивести наш народ із комуністичної неволі. Ми змушені це робити самі, бо офіційний уряд УРСР, будучи всього-навсього окупаційною владою, ніколи цієї вимоги не поставить" [4, 479]. У другому документі „Голос з України" йшлося про відмову брати участь у всіх політичних акціях: демонстраціях, партійних зборах, виходу із усіх партійних організацій тощо.

Публіцистична діяльність Олекси Тихого і Василя Стуса мала одні джерела: вболівання про долю української нації, впевненість у правильності вибраної позиції і готовність несхибно протистояти ворожій тоталітарній системі у перетворенні антиукраїнської дійсності аж до здобуття незалежної держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лук'яненко Л. Не дам загинуть Україні! – К.: Вид.-культурол. центр „Софія", 1994. – 512 с.
2. Овсієнко В. Повстав і поліг (Олекса Тихий) // Світло людей: Мемуари та публіцистика. У 2 кн. Кн. І. – Харків: Харківська правозахисна група; К.: Смолоскип, 2005. – С. 262-308.
3. Сверстюк Є. Не мир, а меч. Есеї. – Луцьк: ВМА „Терен", 2008. – 500 с.
4. Стус В. Твори у 4 томах 6 книгах. Т. 4. Повісті та оповідання. Незакінчені твори. Сценарії. Літературна критика. Заяви, публіцистичні листи та звернення. З таборового зошита. – Л.: Просвіта, 1994. – 544 с.
5. Тихий О. Думки про рідний Донецький край // Донбас. – № 1. – 1991. – С. 141-158.
6. Українська Гельсінська Група. 1978-1982. Документи і матеріяли / Упор. і ред. О. Зінкевич. – Торонто – Балтимор: Українське видавництво „Смолоскип" ім. В. Симоненка, 1983. – 998 с.

Аннотация

Сергей Несвит. Публицистическое наследие О. Тихого и В. Стуса: сравнительный аспект.

В статье проанализировано публицистическое наследие О. Тихого и В. Стуса в контексте проблем национального культурного развития, освещена активнаягражданская позиция деятелей.Также статья предусматривает анализ их правозащитной деятельности как жертв политических репрессий.

Ключевые слова: национальная культура, русификация, тоталитарный режим, гражданская позиция.

Summary

Serhii Nesvit. Journalistic legacy by O. Tykhyi and V. Stus: comparative aspect

This article is an attempt to analyze the journalistic legacy by O. Tykhyj and V. Stus in the context of national cultural development, their active citizenship is also highlited. Also, the article is to analyze their human rights activities as victims of political repression.

Key words: national culture, russification, totalitarian regime, citizenship.

УДК 821.161.2

Тетяна КОВАЛЕНКО
аспірантка,
Донецький національний університет

СПЕЦИФІКА НАУКОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ І ПОЛЬСЬКОМУ ФОРМАЛІЗМІ

Стаття присвячена вивченню наукової комунікації в українському і польському формалізмі. На основі зіставлення наукових повідомлень в українському і польському формалізмі окреслено специфіку комунікативних стратегій названих систем.

Ключові слова: формалізм, наукова комунікація, наукове повідомлення, комунікативна стратегія.

Комунікація в науці активно вивчається у різних аспектах з середини XX ст. За більш, ніж півстоліття, було висунуто багато різноманітних пропозицій для дослідження циркуляції наукової інформації як суто в науковій спільноті, так і поза її межами [1], а комунікація стала розцінюватися як вагомий для вивчення розвитку науки аспект. Особливо дієвим комунікативний підхід постає у дослідженні розпорошених культурних явищ, моделювання яких може викликати труднощі (що маємо у випадку українського і польського формалізму), адже дозволяє окреслити структуру подібних феноменів.

Формалізм як одне з найвпливовіших явищ у культурі XX ст. став об’єктом достатньо активного вивчення, проте стан дослідження названого феномена не можна назвати задовільним: по-перше, нерівномірно досліджені національні версії формалізму (найбільше